

การจัดการพิพิธภัณฑ์บ้านขุนอำไพพาณิชย์

Management of the Historic House Museum of Khun Ampai Panich.

ธัญพงศ์ สารรัตน์^{*} Thanypong Sararat
ชนมน สุวงค์^{**} Chanamon Sookawong, อภิชาติ มุกดาม่วง^{***} Apichat Mookdamuang

บทคัดย่อ

การศึกษาเรื่อง การจัดการพิพิธภัณฑ์บ้านขุนอำไพพาณิชย์ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสภาพปัจจุบันและการจัดการพิพิธภัณฑ์บ้านขุนอำไพพาณิชย์ เพื่อนำเสนอรูปแบบและวิธีการที่เหมาะสมในการจัดการให้เป็นอนุสรณ์และแหล่งเรียนรู้ เชิดชูเกียรติบุคคลที่ทำคุณประโยชน์แก่ท้องถิ่นเมืองศรีสะเกษ ด้วยวิธีการศึกษาจากเอกสาร การศึกษาภาคสนาม รวมถึงสัมภาษณ์ทายาทและผู้ที่เกี่ยวข้องกับพิพิธภัณฑ์ ผลการศึกษาพบว่า การบริหารจัดการพิพิธภัณฑ์แห่งนี้อยู่ภายใต้การบริหารงานของทายาทขุนอำไพพาณิชย์ (อินทร์ นาคสีหราช) และกรมศิลปากร ปัญหาที่พบ คือ จำนวนผู้เข้าชมที่ผ่านมายังไม่มากนัก ส่วนใหญ่มาจากทำเลที่ตั้ง รวมทั้งไม่มีบุคลากรประจำให้บริการ การเข้าไปต้องนัดหมายล่วงหน้า คณะผู้ศึกษาจึงได้เสนอแนวทางและรูปแบบการจัดการพิพิธภัณฑ์ตึกขุนอำไพพาณิชย์ เพื่อให้ประสบผลสำเร็จและบรรลุวัตถุประสงค์ของความเป็นแหล่งเรียนรู้ต่อไป

คำสำคัญ: ขุนอำไพพาณิชย์, พิพิธภัณฑ์บ้านบุคคลสำคัญ, แหล่งเรียนรู้

Abstract

This study on Management of Baan Khun Ampai Panich Museum aims to study the current condition and management of Baan Khun Ampai Panich Museum for presenting formats and methods that are suitable for managing this museum as the monument and learning source to admire persons who made benefits to Sisaket. The research was conducted through documentary study, field study, and

^{*} อาจารย์ประจำสาขาวิชาสังคมศึกษา คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ

^{**} อาจารย์ ดร. ประจำสาขาการประถมศึกษา คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ

^{***} อาจารย์ประจำสาขาการประถมศึกษา คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ

^{*}Lecturer, Social Education, Sisaket Rajabhat University

^{**} Lecturer, Dr, Elementary Education, Sisaket Rajabhat University

^{***} Lecturer, Elementary Education, Sisaket Rajabhat University

interview with heirs and related persons. The results revealed that management of Baan Ampai Panich Museum was under management of heirs of Khun Ampai Panich (Intaranak Siharat) and Fine Arts Department. Problem is small number of visitors due to location and lack of full-time personnel requiring visitors to make advance appointments for visiting. Consequently, the researchers proposed the guidelines and management model of Baan Khun Ampai Panich Museum in order to be successful and achieve its goal to become the learning source.

Keywords: *Khun Ampai Panich, Historic House Museum, Learning Center.*

บทนำ

การเผยแพร่ความรู้ในเรื่องศิลปวัฒนธรรมของชาติที่ดีวิธีหนึ่ง คือ การส่งเสริมการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์เพื่อให้เป็นแหล่งรวบรวม สงวนรักษา ศึกษาวิจัย และจัดแสดงสิ่งซึ่งเป็นหลักฐานที่มีความสำคัญต่อมนุษย์และสิ่งแวดล้อม (จิรา จงกล, 2532: 22) เป็นการเสริมสร้างความรู้ความเข้าใจในอารยธรรมที่เจริญรุ่งเรืองมายาวนานของชาติไทยได้ดียิ่งขึ้น ซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อนักเรียน นักศึกษา และประชาชนที่สนใจ รวมทั้งชาวต่างประเทศที่เข้ามาศึกษาหาความรู้ได้อย่างทั่วถึง และได้รับความเพลิดเพลินเมื่อมีโอกาสได้ชื่นชมกับงานศิลปกรรมที่งดงาม อันเกิดจากความเชี่ยวชาญและความสุนทรีย์ของช่างผู้สร้างผลงานแขนงต่างๆ สะท้อนให้เห็นถึงสิ่งที่เป็นเอกลักษณ์ของวัฒนธรรมประเพณีไทยได้อย่างโดดเด่นเป็นที่ภาคภูมิใจ พิพิธภัณฑ์จึงมีบทบาทสำคัญในฐานะที่เป็นแหล่งเรียนรู้ให้ความเข้าใจมรดกวัฒนธรรมของคนในสังคม

ภาพที่ 1 ขุนอำไพพาณิชย์ (ชุดขาวยืน)
ที่มา: ศิริชช พรหมดี, 2555: 91.

อาคารขุนอำไพพาณิชย์ตั้งอยู่ในเขตอำเภอเมืองฯ จังหวัดศรีสะเกษ บนถนนศรีสะเกษ-อุบล ชาวบ้านเรียกว่า “ตึกขุนอำไพ” หรือ “บ้านขุนอำไพ” ซึ่งเป็นของขุนอำไพพาณิชย์ (นายอินทร์ นาคสีหราช) สร้างแล้วเสร็จเมื่อ พ.ศ. 2468 ช่วงก่อสร้างเป็นชาวจีนและชาวยุวน เดิมเป็นบ้านส่วนตัวของขุนอำไพพาณิชย์แต่ไม่มีบุตรสืบสกุล จึงได้ขอนางเฉลา ช. วรุณชัย หลานสาวมาเลี้ยงเป็นบุตรบุญธรรมและได้รับมรดกในเวลาต่อมา (สภาวัฒนธรรมจังหวัดศรีสะเกษ; สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดศรีสะเกษ, 2543: 45)

❖ ภาพที่ 2-3 บ้านขุนอำไพฯ ก่อนการบูรณะที่มีรอยแตกร้าวทำให้ลวดลายทางศิลปกรรมชำรุด
ที่มา: ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดศรีสะเกษ, 2542: 107.

อาคารขุนอำไพพาณิชย์ เป็นอาคารก่ออิฐถือปูน 2 ชั้น สีครีม ไม่มีรากฐาน ฝาปูนปั้นมีสีเหลืองเข้มและสีขาว ผนังมีความหนาประมาณ 6 นิ้ว ถึง 8 นิ้ว ก่ออิฐแบบครึ่งละแผ่น ฉาบปูน ใช้ความหนาของผนังด้านข้างรับน้ำหนักแทนคานและเสา มีฝาปูนปั้นประดับอยู่ทั้งด้านหน้าและด้านหลัง (สุรศักดิ์ แก้วธรรมา, 2557: 11)

ลวดลายส่วนมากได้รับอิทธิพลจากศิลปะและความเชื่อตามคติจีนโบราณ ลวดลายเหล่านี้มักปั้นประดับไว้เหนือประตูหน้าต่างและตามเสาของอาคารไม้ ใต้งประตูเป็นศิลปกรรมแบบตะวันตก เน้นความหมายเป็นคำอวยพร คือ ฮก ลก ซัว อันได้แก่ ชาดี วาสนา ทรัพย์สมบัติ และความยั่งยืน ลายคางคาวเงินเหรียญ หมายถึง ความพรั่งพร้อมด้วยโชคลาภ นอกจากนี้ยังมีลายพรรณพฤกษาและลายดอกไม้ต่างๆ เช่น ลายดอกบัว ลายก้านขด (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2552: 16)

ภาพที่ 4 สภาพบ้านขุนอําไพพาดิษย์ในปัจจุบัน

ตัวเสาด้านหน้าชั้นบนล้อมภาพศิลาจำหลัก ส่วนเสาด้านหน้าชั้นล่างเขียนลายลือสิริธรรมชาติของแผ่นศิลาด้วยหินอ่อน (ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดศรีสะเกษ, 2542: 109)

อาคารหลังนี้ชายคามิไม้ฝาเพดาน ประตูแบบจีนมีลักษณะเป็นบานเทียมเหมือนกันทั้งชั้นบนและชั้นล่าง เหนือประตูทำเป็นช่องระบายอากาศ ลักษณะโค้ง ประกอบด้วยไม้ฉลุลวดลายอย่างประณีตงดงามมาก

ปัจจุบันไม่มีผู้อยู่อาศัยเนื่องจากอยู่ในสภาพที่ชำรุดทรุดโทรม และเริ่มหักพังลงมาเรื่อยๆ จึงได้รับการบูรณะโดยกรมศิลปากร เพราะเป็นอาคารที่มีคุณค่าทางศิลปกรรม โดยเฉพาะที่ชั้น 2 รวบรวมข้าวของเครื่องใช้ตั้งแต่สมัยขุนอําไพพาดิษย์ไว้เป็นหมวดหมู่ บอกเล่าประวัติเรื่องราวผู้เป็นเจ้าของไว้ให้ศึกษา ผู้ที่สนใจจะชมในส่วนนี้ต้องติดต่อเจ้าของบ้านล่วงหน้า เพราะเป็นที่ส่วนบุคคลและต้องจำกัดจำนวนผู้ที่ขึ้นไปชมแต่ละครั้ง เพราะเป็นอาคารเก่าและมีสิ่งของมีคุณค่าทางจิตใจต่อลูกหลานในตระกูลอยู่จำนวนมาก ต่อมาภายหลังได้รับรางวัลชนะเลิศโครงการดีเด่นการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมในเมือง พ.ศ. 2530 ซึ่งส่งประกวดโดยหน่วยอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรมท้องถิ่นของศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดศรีสะเกษ ที่ได้เสนอโครงการอนุรักษ์อาคารขุนอําไพพาดิษย์เข้าประกวดแข่งขันกับอีก 18 จังหวัดทั่วประเทศ และได้รับรางวัลชนะเลิศในฐานะที่เป็นสถาปัตยกรรมโบราณดีเด่น และทางราชการได้ขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถานในส่วนของเอกชนด้วย (สุรศักดิ์ แก้วธรรมมา, 2557: 11) หลังจากขุนอําไพพาดิษย์ถึงแก่กรรมแล้ว อาคารหลังนี้ได้เปิดให้เข้าเป็นที่พักอาศัยและประกอบกิจการค้าอยู่จนาร่วม 40 ปี (วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์ และภูมิปัญญาจังหวัดศรีสะเกษ, 2544: 130) และกรมศิลปากรโดยสำนักงานโบราณคดีและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติที่ 9 นครราชสีมา ได้ประกาศขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถานของชาติ

ประกาศในราชกิจจานุเบกษาเล่มที่ 112 ตอนที่ 65ง วันที่ 15 สิงหาคม พ.ศ. 2537 เนื้อที่ประมาณ 2 งาน 26 ตารางวา ปัจจุบันเปิดเป็นร้านจำหน่ายสินค้าหัตถกรรมจากชุมชนต่างๆ เป็นของฝากของที่ระลึกจากศรีสะเกษ (ศาลากลางจังหวัดศรีสะเกษ, 2558: 121)

จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ยังไม่พบการศึกษาเรื่องดังกล่าวโดยตรง มีเพียงงานวิจัยเรื่อง “วิถีชีวิตชาวจีนในเขตสถานีรถไฟศรีสะเกษ” ของวรเทพ สันติวรวิทย์ (วรเทพ สันติวรวิทย์, 2542: 9) เพียงเรื่องเดียวที่ส่วนหนึ่งกล่าวถึงบทบาทของชุมชนอำเภอไพพาศิขย์ในด้านการค้า ซึ่งในการเขียนบทความนี้ คณะผู้เขียนได้อาศัยงานวิจัยดังกล่าวในการศึกษาบทบาทของชุมชนอำเภอไพพาศิขย์ และจากประวัติความเป็นมาของอาคารทำให้ทายาทตระกูล ช. วรณชัย คือ คุณสมาลี และคุณพิพัฒน์พงศ์ ได้จัดตั้งพิพิธภัณฑ์บ้านชุมชนอำเภอไพพาศิขย์ขึ้น ณ บ้านที่เคยพักอาศัยของชุมชนอำเภอไพพาศิขย์ ซึ่งถือว่าการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ในรูปแบบลักษณะที่เป็นบ้านบุคคลสำคัญแห่งแรกๆ ในภาคอีสาน (มิวเซียมสยาม, 2558: 8) ได้เปิดให้เข้าชมมาตั้งแต่ พ.ศ. 2548 ในโอกาส 100 ปี ชุมชนอำเภอไพพาศิขย์ (สจ.ช.อบ. 008/2448: เรื่อง ชุมชนอำเภอไพพาศิขย์ ข้าราชการเมืองศรีสะเกษ) ปัจจุบันพิพิธภัณฑ์ได้อยู่ในความดูแลของทายาทชุมชนอำเภอไพพาศิขย์ รูปแบบการบริหารจัดการยังไม่มีชัดเจนแน่นอน จึงอาจส่งผลกระทบต่อการประเมินศักยภาพของพิพิธภัณฑ์เพื่อให้ทราบถึงสภาพปัจจุบันและการบริหารจัดการที่อาจจะเป็นแนวทางต่อการจัดการที่มีประสิทธิภาพต่อไป (สมาลี ช. วรณชัย; และพิพัฒน์พงศ์ ช. วรณชัย, 2561: สัมภาษณ์)

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาสภาพปัจจุบันและการจัดการพิพิธภัณฑ์บ้านชุมชนอำเภอไพพาศิขย์
2. เพื่อเสนอแนวทางและรูปแบบการจัดการพิพิธภัณฑ์บ้านชุมชนอำเภอไพพาศิขย์

ขอบเขตของการวิจัย

คณะผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้า เก็บรวบรวมข้อมูล รวมถึงวิเคราะห์ข้อมูลโดยมีขอบเขตควบคุมเนื้อหาในเรื่องต่าง ๆ ต่อไปนี้

1. ประวัติและผลงานของชุมชนอำเภอไพพาศิขย์โดยสังเขป
2. พิพิธภัณฑ์บ้านชุมชนอำเภอไพพาศิขย์ ประกอบด้วยเนื้อหาเกี่ยวกับภูมิหลังของบ้านประวัติการจัดตั้งเป็นพิพิธภัณฑ์ สภาพปัจจุบันและการจัดการพิพิธภัณฑ์ และแนวทางการจัดการพิพิธภัณฑ์บ้านชุมชนอำเภอไพพาศิขย์ให้เป็นแหล่งเรียนรู้ตลอดชีวิต

❖ ภาพที่ 5-6 พื้นที่ของผู้ดูแลรักษาบ้าน
ที่มา: ดร. ชนมณ สุขวงศ์: 6 ตุลาคม 2561

3. ศึกษาแนวคิด ทฤษฎี งานวิจัย และกรณีศึกษาพิพิธภัณฑท์ที่เกี่ยวข้อง เช่น แนวคิดเกี่ยวกับพิพิธภัณฑท์ ทฤษฎีการจัดการแหล่งเรียนรู้ตลอดชีวิต งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ งานวิจัยที่ศึกษาประวัติ ชีวิต และผลงานของขุนอำไพพาณิชย์ งานวิจัยที่ศึกษาแนวทางการบริหารจัดการพิพิธภัณฑท์บ้านบุคคลสำคัญ งานวิจัยที่ศึกษาแนวคิดรูปแบบการจัดตั้งพิพิธภัณฑท์บ้านบุคคลสำคัญในอนาคต และงานที่ศึกษากรณีศึกษาบ้านพิพิธภัณฑท์บ้านบุคคลสำคัญ เช่น พิพิธภัณฑท์สถานแห่งชาติศิลป์ พีระศรี อนุสรณ์ บ้าน ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช พิพิธภัณฑท์และห้องสมุดบ้านจิรายุ-พูนทรัพย์ และพิพิธภัณฑท์บ้านบุคคลสำคัญคุณมนตรี ตราโมท ศิลปินแห่งชาติ เป็นต้น ใช้เป็นแนวทางศึกษาในบทความนี้

วิธีดำเนินการวิจัย

ในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ เป็นการศึกษา วิเคราะห์ และอภิปรายแนวทางการจัดการพิพิธภัณฑท์บ้านขุนอำไพพาณิชย์ โดยมีวิธีการศึกษาดังนี้

1. การศึกษาค้นคว้าและเก็บรวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับความสำคัญและที่มาของการศึกษา ประเด็นปัญหา แนวคิด ทฤษฎี และกรณีศึกษาพิพิธภัณฑท์ที่เกี่ยวข้องต่างๆ รวมถึงประวัติความเป็นมาและข้อมูลพื้นฐานทั่วไปที่เกี่ยวข้อง ผู้ศึกษาได้เก็บรวบรวมข้อมูลจากหนังสือ บทความ วิทยานิพนธ์ ฯลฯ เพื่อใช้เป็นแนวทางศึกษาและทำความเข้าใจจากแหล่งสารสนเทศต่างๆ

2. มีการสำรวจบ้านขุนอำไพพาณิชย์ ริมนถนนอุบล-ศรีสะเกษ ในตัวเมืองศรีสะเกษ เพื่อทราบถึงข้อมูลเกี่ยวกับสถานที่ สภาพปัจจุบัน การบริหารจัดการรูปแบบพิพิธภัณฑท์ การจัดกิจกรรมภายในบ้าน ฯลฯ ซึ่งตั้งอยู่เลขที่ 1042-1047 ถนนอุบล ต. เมืองใต้ อ. เมืองย จ. ศรีสะเกษ

3. มีการสัมภาษณ์ คือ เป็นการพูดคุยอย่างไม่เป็นทางการแบบเป็นกันเองรายบุคคลกับทายาทขุนอําไพพาณิชย์ และผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการบริหารจัดการพิพิธภัณฑ์บ้านขุนอําไพพาณิชย์ การศึกษาครั้งนี้เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพ โดยนำเสนอข้อมูลในลักษณะการพรรณนาโวหาร ทั้งนี้ ผู้ศึกษาได้ใช้วิธีการตีความสร้างข้อสรุปจากข้อมูลที่เป็นรูปธรรมจากปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นจริงกับแนวคิด ทฤษฎี งานวิจัย และกรณีศึกษาพิพิธภัณฑ์ที่เกี่ยวข้องในรูปแบบการบรรยายพรรณนาความการเขียนรายงาน

นิยามศัพท์เฉพาะ

บ้านประวัติศาสตร์ (Historic House Museum) เป็นพิพิธภัณฑ์ประวัติศาสตร์ประเภทหนึ่ง สถานที่ตั้งของพิพิธภัณฑ์มักจะเคยเป็นที่อยู่ที่ทำงานของบุคคลสำคัญ โดยมีลักษณะการจัดแสดงที่คงสภาพตามความเป็นจริงที่บุคคลนั้นๆ เคยอาศัยอยู่

ผลการวิจัย

การศึกษาการจัดการพิพิธภัณฑ์บ้านขุนอําไพพาณิชย์ครั้งนี้ ผู้ศึกษามีวัตถุประสงค์ในการศึกษาสภาพปัจจุบันของพิพิธภัณฑ์ เพื่อแนะแนวทางและรูปแบบการจัดการพิพิธภัณฑ์บ้านขุนอําไพพาณิชย์ โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพและศึกษาจากเอกสาร การสำรวจ การสัมภาษณ์ ผลการศึกษาสรุปได้ดังต่อไปนี้

❖ ภาพที่ 7-8 (ซ้าย) ป้ายเดิม (ขวา) ป้ายบ้านขุนอําไพพาณิชย์ในปัจจุบัน
ที่มา: ดร. ชนมณ สุขวงศ์: 6 ตุลาคม 2561.

ขุนอําไพพาณิชย์ เป็นคนหบดีชาวศรีสะเกษ เป็นคนไทยเชื้อสายจีน ซึ่งสันนิษฐานว่าเดินทางเข้ามายังตัวเมืองศรีสะเกษทางรถไฟ ประกอบธุรกิจค้าขายมีความมั่งคั่ง และสร้างอาคารขุนอําไพพาณิชย์ขึ้นบริเวณย่านตลาดใน (ย่านตลาดเก่า) ซึ่งเป็นย่านธุรกิจศูนย์กลางทางเศรษฐกิจและการค้ายุคแรกๆ ของเมืองศรีสะเกษ

หลังการเสียชีวิตของขุนอำเภอไพพานิชย์และภริยา ผู้สืบทอดสกุลนาคสีหราชคือนาย หงษ์ทอง นาคสีหราช อาคารหลังนี้ได้รับการตกทอดเป็นมรดกให้กับนางเฉลา ช. วรณชัย บุตรบุญธรรม ซึ่งเดิมเป็นหลานแต่นำมาชุบเลี้ยงเป็นบุตรบุญธรรมเนื่องจากขุนอำเภอไพพานิชย์ไม่มีบุตร หลังจากนั้นอาคารขุนอำเภอไพพานิชย์ก็ได้ตกทอดมายังทายาทตระกูลนาคสีหราชอีกหลายรุ่น จนถึงปัจจุบันได้มีการอนุรักษ์อาคารมรดกที่บรรพบุรุษได้สร้างขึ้นและส่งมอบมาให้ไว้เป็นอย่างดี จนกระทั่งองค์กรต่างๆ และหน่วยงานราชการได้เข้ามาร่วมสนับสนุนการอนุรักษ์ตามลำดับ เนื่องจากเล็งเห็นคุณค่าและความสำคัญ ความโดดเด่นด้านศิลปะ สถาปัตยกรรม และประวัติศาสตร์ของอาคารดังกล่าว (วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์ และภูมิปัญญาจังหวัดศรีสะเกษ, 2544: 98)

ภาพที่ 9-11 การสื่อความหมายโดยรอบบ้านขุนอำเภอไพพานิชย์
ที่มา: อภิชาติ มุกตาม่วง: 6 ตุลาคม 2561.

บ้านขุนอำเภอไพพานิชย์เป็นพิพิธภัณฑ์เพื่อปัญญาที่สะท้อนให้เห็นว่า การที่บุคคลจะประสบความสำเร็จต้องมีความพากเพียรศึกษาหาความรู้ และรู้จักนำความรู้นั้นมาปรับใช้ให้เกิดประโยชน์ในงานและการดำเนินชีวิตของตน พิพิธภัณฑ์แห่งนี้จัดเป็นพิพิธภัณฑ์ประเภทบ้านประวัติศาสตร์ที่เปิดอย่างเป็นทางการในวันที่ 17 มิถุนายน 2548 ได้ตั้งเป้าหมายไว้ให้เป็นแหล่งเรียนรู้และแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม เพื่อการพัฒนาศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นอีสานที่ผสมผสานกับวัฒนธรรมตะวันตกที่เข้ามาภายหลังในสมัยรัชกาลที่ 6-7 และยังสะท้อนถึงบริบททางประวัติศาสตร์ท้องถิ่นศรีสะเกษ โดยเฉพาะบทบาทของกลุ่มพ่อค้าชาวจีนที่มากับรถไฟ ซึ่งอนุสรณ์ความเจริญรุ่งเรืองของย่านการค้ายุคแรกที่ยังเหลืออยู่เป็นอาคารไม้ที่หลงใหลในปัจจุบัน หนึ่งในนั้นคืออาคารขุนอำเภอไพพานิชย์ (ศิริชัย พรหมดี, 2555: 91)

พิพิธภัณฑ์บ้านขุนอำเภอไพพานิชย์ อยู่ในความรับผิดชอบดูแลโดยคุณสุมาลีและคุณพิพัฒน์พงศ์ ช. วรณชัย ในฐานะทายาท จึงใช้เป็นที่พักอาศัยของทั้ง 2 ท่านนี้ด้วย โดยท่านได้สร้างบ้านหลังใหม่บนที่ดินด้านหลังอาคารโบราณสถาน ส่วนที่บ้านขุนอำเภอไพพานิชย์นั้นได้

ปรับปรุง มีการเพิ่มบานประตูกระจกใสเข้าไปเพื่อการใช้เครื่องปรับอากาศซึ่งจะไม่กระทบต่อรูปแบบประตูบานเชื่อมและช่องระบายอากาศไม้ผลุลายของดั้งเดิม การปูพื้นด้วยกระเบื้องดินเผาได้ช่วยรักษาสรรยากาศของอาคารโบราณไว้ได้ดี (วสุ ไปษะยันนันทน์, 2556: 3-4) และได้รับการสนับสนุนการดำเนินงานส่วนหนึ่งจากกรมศิลปากรและสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดศรีสะเกษ โดยได้รับบริหารจัดการใช้พื้นที่แยกออกจากกัน 2 ส่วน คือ บ้านของขุนอำไพพาณิชย์เดิมเป็นส่วนของพิพิธภัณฑน์ และส่วนพื้นที่อยู่อาศัยของทายาทผู้ดูแลบ้าน

❖ ภาพที่ 12-13 ลวดลายปูนปั้นประดับเหนือทางเข้าซึ่งปัจจุบันเป็นที่จำหน่ายสินค้าพื้นเมือง
ที่มา: ธัญพงศ์ สารรัตน์: 6 ตุลาคม 2561.

ส่วนที่เป็นพิพิธภัณฑน์มีการจัดแสดงแบ่งพื้นที่ออกเป็น 2 ชั้น ชั้นล่างเป็นพื้นที่โล่งใช้สำหรับพักรับรองผู้เข้าชม มีมุมจำหน่ายสินค้าที่ระลึกและห้องสุขาไว้ให้บริการ ส่วนพื้นที่ชั้นบนจัดแสดงจำนวน 5 ห้อง ประกอบด้วยห้องพระ ห้องโถงกลาง ห้องรับแขก (เดิม) ห้องนอน และห้องแต่งตัว

ผู้ที่สนใจเข้าชมพิพิธภัณฑน์ต้องนัดหมายผู้ดูแลพิพิธภัณฑน์ล่วงหน้า และสามารถเข้าไปชมได้เฉพาะวันเสาร์และอาทิตย์เท่านั้น ทั้งนี้ไม่เก็บค่าธรรมเนียมเข้าชม โดยมีทายาทขุนอำไพพาณิชย์ทั้ง 2 ท่านเป็นผู้นำชมด้วยตนเอง จึงนับเป็นของจำกัดของพิพิธภัณฑน์แห่งนี้

❖ ภาพที่ 14-15 ภาพวาดบ้านขุนอ่ำไพพาศิษย์ที่วัดพระธาตุเรืองรอง
ที่มา: ธัญพงศ์ สารรัตน์: 6 ตุลาคม 2561.

ทั้งนี้ ปัญหาและอุปสรรคที่เกิดจากการสัมภาษณ์ที่สำคัญ คือ ความลำบากของการหาที่จอดรถ เนื่องจากติดถนนใหญ่และคับแคบ การติดต่อเพื่อการเข้าชม นำชม เนื่องจากพิพิธภัณฑ์อยู่ในพื้นที่ส่วนบุคคลและคนนำชมมีจำกัด และการติดภาพถ่ายและคำอธิบายประกอบเพื่อสื่อความหมายของวัตถุสิ่งของที่จัดแสดงและภาพประกอบ ปัจจุบันคำบรรยายเริ่มมีสื่อตัวอักษรชี้แจงและเก่าตามกาลเวลา

❖ ภาพที่ 16-17 ภายในพิพิธภัณฑ์
ที่มา: ธัญพงศ์ สารรัตน์: 6 ตุลาคม 2561.

ส่วนการสืบทอดดูแลพิพิธภัณฑ์นั้น ในกลุ่มทายาทนั้นยังไม่มี ความชัดเจนในหมู่พี่น้องของนางสุมาลีที่จะดูแลพิพิธภัณฑ์แห่งนี้ต่อไปในอนาคต ดังนั้น ผู้ศึกษาจึงมองเห็นว่าการที่ไม่มีทายาทสืบทอดดูแลพิพิธภัณฑ์เป็นอุปสรรคสำคัญที่จะทำให้พิพิธภัณฑ์แห่งนี้คงอยู่ต่อไป จากข้อมูลเกี่ยวกับปัญหาและอุปสรรคที่เกิดจากการจัดการพิพิธภัณฑ์ดังกล่าวมา พบว่าพิพิธภัณฑ์แห่งนี้ยังขาดการดำเนินงานที่จะพัฒนาให้เป็นพิพิธภัณฑ์บ้านบุคคลสำคัญหรือแหล่งเรียนรู้อย่างสมบูรณ์ในหลายด้าน เช่น การจัดทำทะเบียนวัตถุสิ่งของที่จัดแสดง การจัดกิจกรรมที่เกี่ยวข้องเนื่อง การพัฒนาสื่อสนับสนุนต่างๆ เป็นต้น อย่างไรก็ตาม อย่างไรก็ดี นาง

สุมาลีได้กล่าวเพิ่มเติมอีกว่า กรมศิลปากรได้ให้คำแนะนำว่า พิพิธภัณฑ์แห่งนี้ควรให้ความสำคัญกับการเก็บรวบรวมและเผยแพร่ผลงานของขุนอำไพพาณิชย์ คหบดีชาวจีนแห่งท้องถิ่นเมืองศรีสะเกษให้มากขึ้น (สุมาลี ช. วรณชัย: สัมภาษณ์)

แนวทางการจัดการพิพิธภัณฑ์บ้านขุนอำไพพาณิชย์ให้เป็นแหล่งเรียนรู้ตลอดชีวิตโดยเน้นในเรื่องการบริหารจัดการ ไม่ควรหวังผลกำไร เป็นแหล่งอนุรักษ์มรดกทางศิลปวัฒนธรรม ควรกำหนดนโยบายในการบริหารจัดการเพื่อเกิดความยั่งยืน ควรแสวงหางบประมาณเพิ่มเติม มีการสร้างเครือข่ายกับหน่วยงานภายนอก มีบุคลากรและอาสาสมัครที่เกี่ยวข้องเข้ามาดูแล มีการให้บริการและสิ่งอำนวยความสะดวก การประชาสัมพันธ์ มีการจัดกิจกรรมพิเศษ มีการติดตามและประเมินผลจากกลุ่มผู้เข้าชมอย่างต่อเนื่อง ซึ่งมีความได้เปรียบในด้านพื้นที่ตั้งเพราะอยู่ริมถนนใหญ่ใจกลางเมือง และควรจัดให้มีร้านขายของที่ระลึก โดยจัดให้เป็นทั้งจำหน่ายหนังสือ ภาพโปสเตอร์ ภาพนิ่ง ของจำลอง ของที่ระลึก และหนังสือที่แสดงประวัติและผลงานของขุนอำไพพาณิชย์ที่มีคุณค่า ควรจัดจำหน่ายที่ระลึก และมีความแตกต่างจากท้องตลาด ซึ่งจะทำให้ผู้เข้าชมเกิดความประทับใจและก่อให้เกิดรายได้ให้แก่พิพิธภัณฑ์อีกทางหนึ่ง

สรุปและอภิปรายผลการวิจัย

พิพิธภัณฑ์บ้านขุนอำไพพาณิชย์มีศักยภาพที่จะเป็นสถานที่สะท้อนชีวิต เป็นแหล่งรวบรวมองค์ความรู้อันทรงคุณค่า เป็นแหล่งอ้างอิงและเผยแพร่วัฒนธรรมไทย-จีนที่แสดงให้เห็นรูปแบบการดำเนินชีวิตประจำวันของคนไทยเชื้อสายจีนหลังการเข้ามาของทางรถไฟ ซึ่งในสมัยแรกก็ยังไม่ค่อยมีบทบาทด้านเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองมากนัก เป็นช่วงที่เริ่มอยู่ในระหว่างการสร้างเนื้อสร้างตัวสร้างฐานะของครอบครัวเพื่อให้อยู่ในสังคมได้เป็นอย่างดี เอกลักษณะและความโดดเด่นในประเพณียังอยู่ในระดับครอบครัว ยังเป็นประเพณีของชาวจีนที่ยังไม่ผสมผสานกับประเพณีวัฒนธรรมของท้องถิ่นมากนัก ตลอดจนอาคารแห่งนี้สามารถพัฒนาเป็นสถานที่ท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมของท้องถิ่นได้เป็นอย่างดี

พิพิธภัณฑ์บ้านขุนอำไพพาณิชย์ เป็นบ้านที่บ่งบอกถึงความเป็นขุนอำไพพาณิชย์ได้อย่างชัดเจน รูปลักษณะภายนอกแสดงถึงบ้านของคนชั้นกลางที่เรียบง่าย เป็นธรรมชาติ มีความพอเพียง ไม่ยึดติดกับวัตถุ บ้านหลังนี้ไม่มีสิ่งของหรือเครื่องใช้ใดๆ ที่มีราคาสูง มีเพียงสิ่งของจำเป็นในชีวิตประจำวัน ขุนอำไพพาณิชย์มีหลักการดำเนินชีวิตให้มีคุณค่าและมีความสุข การทำงานด้วยความรับผิดชอบต่อหน้าที่จนทำให้ประสบความสำเร็จในชีวิต สิ่งเหล่านี้เป็นผลจากความมานะ อุตทน ทำให้บ้านขุนอำไพพาณิชย์มีศักยภาพที่จะเป็นแหล่ง

เรียนรู้ให้ประชาชนโดยทั่วไปได้มีโอกาสเข้ามาศึกษาและเรียนรู้จากสิ่งที่เห็นและนำมาเป็นแบบอย่างที่ดีได้ รวมทั้งยังเป็นแหล่งข้อมูลท้องถิ่นที่ถูกต้องอีกด้วย

การอนุรักษ์บ้านขุนอ่าไพพาณิชย์ให้เป็นพิพิธภัณฑ์ จึงมีความหมายในการที่จะให้ความรู้แก่คนในสังคมรุ่นใหม่ที่ไม่เคยมีโอกาสได้รู้ความเป็นมาและสิ่งที่ตั้งนามมาก่อน จึงเป็นเรื่องของคนที่คุณค่า มีความเสียสละ ควรต้องช่วยกันและผนึกกำลังที่จะให้ความรู้และสติปัญญาแก่คนในสังคมรุ่นต่อไป ไปได้ด้วย ซึ่งสอดคล้องกับประวัติศาสตร์อีสานยุคใหม่ที่มีการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางสังคม เศรษฐกิจ และการเมืองมากมาย ดังเช่น พรรณิกา ฉายากุล (2555: 142) กล่าวไว้ว่า การสร้างเอกลักษณ์ประจำจังหวัดแต่ละจังหวัดในภาคอีสานก็เปลี่ยนไปตามบริบทที่เข้ามาเกี่ยวข้องเพิ่มขึ้น ไม่ว่าจะเป็นเรื่องการส่งเสริมการท่องเที่ยว การสร้างพื้นที่ทางสังคมและชุมชน การต่อรองอำนาจทางการเมือง เป็นต้น ดังนั้นข้อมูลทางประวัติศาสตร์ในด้านต่างๆ จึงถูกสร้างหรือส่งเสริมประชาสัมพันธ์ขึ้นเพื่อตอบสนองปัจจัยใหม่ๆ ที่เกิดขึ้นเช่นกัน

ข้อเสนอแนะการวิจัย

คณะผู้ศึกษาได้เสนอแนวทางการจัดการพิพิธภัณฑ์บ้านขุนอ่าไพพาณิชย์ให้เป็นแหล่งเรียนรู้ตลอดชีวิตในด้านต่างๆ รวม 9 ด้าน ได้แก่ ด้านการบริหารจัดการ บุคลากร การสร้างเครือข่าย การให้บริการและสิ่งอำนวยความสะดวก การประชาสัมพันธ์ การติดตามและประเมินผล การจัดกิจกรรมพิเศษและร้านของที่ระลึก โดยผู้ศึกษาได้มีข้อเสนอแนะสำหรับใช้ในการศึกษาครั้งต่อไป ดังนี้

1. การศึกษาพิพิธภัณฑ์บ้านบุคคลสำคัญแหล่งอื่นๆ เพื่อให้เกิดความสมบูรณ์และครอบคลุมมากขึ้น
2. การศึกษาวิเคราะห์ความเป็นไปได้ในการจัดตั้งองค์กร/หน่วยงานสำคัญสำหรับดูแลพิพิธภัณฑ์บ้านบุคคลสำคัญเป็นการเฉพาะ หากมีการศึกษากันอย่างจริงจังแล้วก็จะได้องค์ความรู้ที่เป็นประโยชน์ต่อแวดวงวิชาการต่อไป

กิตติกรรมประกาศ

คณะผู้วิจัยขอขอบคุณทายาทขุนอ่าไพพาณิชย์ที่เอื้อเฟื้อข้อมูล ขอขอบคุณเจ้าหน้าที่หอสมุดกลางมหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ ที่อำนวยความสะดวกในการสืบค้นข้อมูล ขอขอบคุณศิษย์ตรีชัย ศรีชัย, อติศักดิ์ อุดมสันต์, ธนพล หวังยศ, ปฎิพล แสนหยุด, บัญชา พล ไยแสง ที่อดทนต่อการเก็บข้อมูลและให้ความช่วยเหลือเรื่องของเทคโนโลยี และคุณความดีของงานฉบับนี้ ขออุทิศแด่ขุนอ่าไพพาณิชย์ (อินทร์ นาคสีหราช) ผู้ที่ได้ล่วงลับไปแล้ว

บรรณานุกรม

- การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. (2552). **ศรีสะเกษ**. กรุงเทพฯ: การท่องเที่ยว.
- จิรา จงกล. (2532). **พิพิธภัณฑ์สถานในประเทศไทย**. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร.
- พรรณีภา ฉายากุล. (2555). เอกสารประกอบการสอน **0023003 อารยธรรมอีสาน (Isan Civiliation)**.มหาสารคาม: ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- พิพัฒน์พงศ์ ช.วรุณชัย. (22 กันยายน 2561). **สัมภาษณ์**. ทายาทขุนอำไพพาณิชย์. อำเภอเมือง จังหวัดศรีสะเกษ.
- มิวเซียมสยาม. (2561). **พิพิธภัณฑ์ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ**. กรุงเทพฯ: มิวเซียมสยาม.
- วรเทพ สันติวรรักษ์. (2542). **วิถีชีวิตชาวจีนในเขตสถานีรถไฟศรีสะเกษ**. รายงานการศึกษา ค้นคว้าอิสระศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ไทยคดีศึกษา กลุ่มสังคมศาสตร์) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุในคณะกรรมการอำนวยการจัดงานเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว. (2544). **วัฒนธรรมพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดศรีสะเกษ**. กรุงเทพฯ: อรุณสภา.
- วสุ โปษยะนันท์. (2556). **ตึกขุนอำไพเมืองลำดวน. นิตยสารสกุลไทยรายสัปดาห์, BO42 (3043), 3-4.**
- ศิริชัช พรหมดี. (2555). **ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมและวิถีศรีสะเกษ**. ศรีสะเกษ: สโมสรศิลปินศรีสะเกษ.
- ศาลากลางจังหวัดศรีสะเกษ. (2558). **อดีตหลุดรอดศรีสะเกษ**. ศรีสะเกษ: ศาลากลางจังหวัดศรีสะเกษ.
- ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดศรีสะเกษ. (2542). **แหล่งศิลปกรรมจังหวัดศรีสะเกษ**. ศรีสะเกษ: หน่วยอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรมท้องถิ่นจังหวัดศรีสะเกษ โรงเรียนศรีสะเกษวิทยาลัย อำเภอเมือง จังหวัดศรีสะเกษ
- สภาวัฒนธรรมจังหวัดศรีสะเกษ และสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดศรีสะเกษ. (2548). **ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่นอันเป็นเอกลักษณ์จังหวัดศรีสะเกษ**. ศรีสะเกษ: สภาวัฒนธรรมจังหวัดศรีสะเกษ.

สจช.อบ. 008/2448. (2548). เรื่องชุมชนอำเภอพานิชย์ ชำราชการเมืองศรีสะเกษ. [เอกสาร
ไมโครฟิล์ม]. ศรีสะเกษ: ม.ป.พ.

สุมาลี ช.วรรณชัย. (22 กันยายน 2561). **สัมภาษณ์**. ทายาทชุมชนอำเภอพานิชย์. อำเภอเมือง
จังหวัดศรีสะเกษ.

สุรศักดิ์ แก้วธรรมมา. (2557, ธันวาคม 21). ดึกชุมชนอำเภอ สถาบันยุทธกรรมโบราณ. คอลัมน์ทั่ว
เมืองไทย. หนังสือพิมพ์ไทยรัฐ, หน้า 15.

